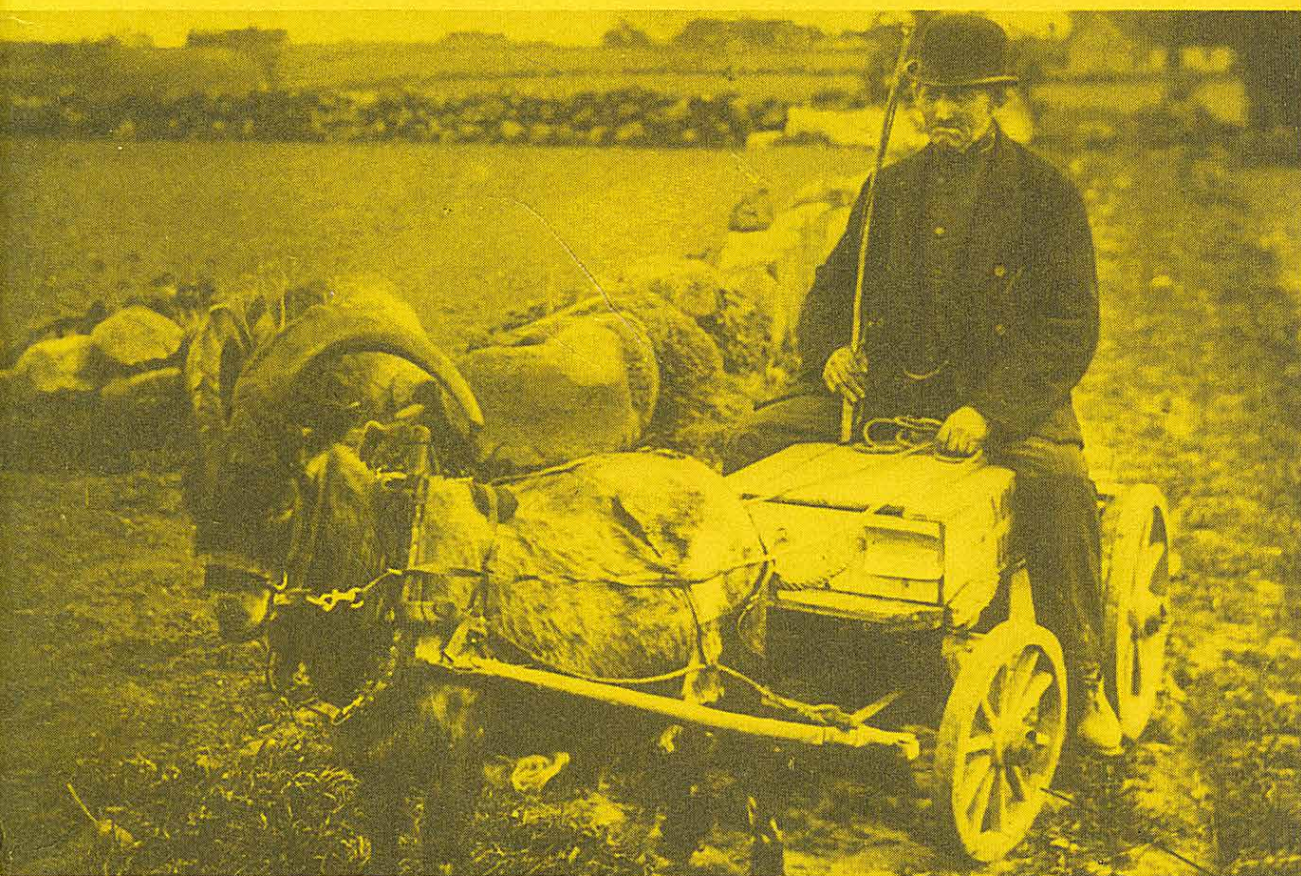

Byahornet

ÅRGÅNG 53 1994

1

Helge Andersson

SPÖKSKJUTSAR I SYDVÄSTRA SKÅNE

En framträdande plats i folktron intar gengångare, spöken och gästar, som alla troddes vara döda, som återvände från sina gravar. Det fanns olika orsaker till att döda gick igen och spökade. Människor som fört ett brottsligt och ogudaktigt leverne blev efter döden osaliga och hade ingen ro i sin grav. Samma öde drabbade slottsherrar, godsherrar, ämbetsmän och husbönder, som i livet varit orättvisa och elaka mot sina underlydande. En lantmätare som gjort sig skyldig till orättvis mätning och gränsdragning blev som straff efter döden gast och tvingades nattetid springa med en lykta fram och tillbaka utmed det felaktiga skälet eller rågången och med rasslande mätkedjor säga: "Här är det rätt, här är det fel!" I folktron kallades en sådan gast vanligen lyktgubbe, skälkast eller skälvrängare.

Ett vanligt straff var att gengångare nattetid tvingades rida eller köra på en landsväg mellan två orter. I folktron körde en huvudlös präst mellan Hyby och Malmö. Det berättas i Husie och Södra Sallerup i östra Malmö att en präst i Hyby var mycket rik och hade stort kapital i banker i Malmö och Lund. Sin förmögenhet hade prästen skapat genom att ta bra betalt vid förrättningar. En dag hade han

varit i Malmö och tagit ut en stor summa pengar. På återvägen på Sallerupsvägen rastade han på Tillysborgs värdshus i östra Skrävlinge, där han åt och drack. När han skulle åka vidare, hade det blivit mörkt, och krögaren erbjöd sig att följa prästen en bit på vägen. När de kommit utanför byn, halshögg krögaren prästen och band huvudet fast vid kroppen med grova segelgarnssnören. Därefter satte krögaren prästen upp i vagnen, och hästen fick själv springa hem med den döde till Hyby prästgård. Enligt en annan version bands inte huvudet fast vid kroppen utan krögaren lade det löst för sig själv bak i vagnen. Efter mordet spökar det på Sallerupsvägen, där man nattetid kan möta en hästskjuts i rasande fart med en huvudlös präst som kusk. En version berättar om ett par pigor som mött skjutsen i Kvarnby, där den vred rakt ner i en mosse. Ibland såg man inte någon skjuts utan endast hörde ett skramlande ljud. Då sade man: "De e den hoelöse prästen som e ude å tjör."

Berättelsen om den mördade prästen på Tillysborg är en lokal variant av den kända medeltidsvisan om "Den rike herr Holger till Häckeberga", en adelsman som genom att ha silverskor på sin ridhäst förargade den danske kungen och blev halshuggen.

Efter avrättningen bands huvudet fast vid kroppen med remmar, riddaren spändes fast i sadeln, och hästen fick springa hem med sin döde herre till fru Tale på Häckeberga, som vid den hemska synen av sin döde make lät spänna för den stora droskan och med sina döttrar körde rakt ner i en skogstjärn, där det sedan säges spöka. På godsets vägar kan man nattetid möta en droska i rasande fart.

Antagligen har sägnen om herr Holger berättats för byborna i Östra Skrävlinge av bönder från Häckeberga, som körde ved och timmer till Malmö och hade sin väg förbi Tillysburg, där de rastade, och senare vid något pokulerande på värdshuset överförts till en förmögen präst i Hyby, som förargat folk genom att ta betalt för förrättningar, och som man gärna i upprymt tillstånd ville se halshuggen. Underlaget torde vara den rike prosten Nils Grönberg i Hyby, död 1880, med enligt bouppteckningen 59.435 kronor i tillgångar, en mot bakgrunden av dåvarande penningvärde ansevärd förmögenhet.

Sägnen om herr Holger förekommer också i en nyare variant från Genarp. Här är huvudpersonen en slottsherre vid namn Wrangel (ägare till Häckeberga var under 1800-talets senare del och 1900-talets början Carl Gustav Wrangel, Tönnes Wrangel och Herman Wrangel). Det berättas att greve Wrangel var så mäktig rik, att hans ridhäst var skodd med silverskor. En gång reste han över till sina gods i Danmark och tog sin häst med sig dit. Han kom tillbaka hem ridande på vägen med huvudet avhugget och fastbundet på sin kropp. Där stod hans fru och såg det. Hon sade då: "Min man är visst lite vriden". Sedan svimmade hon. Han ligger balsamerad i Genarps kyrka. Men på slottet

har ej blivit ro sedan dess. Det har ständigt och jämt hörts buller och oväsen där. Om nätterna kom någon in i sängkammaren och väsnades. Grevinnan ringde på sin kammarjungfru, men denna nådde inte till hennes dörr därför att någon motade henne.

Tillysburgssägnen och den sentida sägenvarianten om herr Holger är typiska exempel på hur folktraditionen gärna omvandlar innehållet och tillskriver händelsen en person, som är mera aktuell än den ursprungliga huvudpersonen.

Folktron rymmer också andra spökskjutisar i sydvästra Skåne. Varje juldagsmorgon åkte herrskapet på Häckeberga i fyrspann mellan Genarps kyrka och Lunds Domkyrka. Vid sidan om droskan sprang stora hundar med eld i munnen.

I Hyby körde nattetid baron Trolle mellan slottet och kyrkan.

En spökskjuts kunde man också möta i Kallerholmsskogen i Svedala. Vid mötet skrek kusken vilt: "Tjör I åmm dan, så tjör ja åmm natten".

Det berättas i Malmö om en elak och orättvis domare vid namn Hothej. Han var så ond att ingen präst ville jordfästa honom. När han dog blev han därför begraven i Hohögs backar, som han ägde. (Relationen torde bero på namnlikheten Hothej - Hohög, i folkmålet Hohöj). Om nätterna körde Hothej mellan Hohögs backar och Malmöhus slott fram och tillbaka så att marken skalv och porslinsserviserna i husen skramlade. Också i Lund är Hothej känd men här som en elak och samvetslös professor. Om nätterna körde han på Lunds gator så att husen darrade. Hothej körde också mellan Lund och Gullåkra i Staffanstorp och mellan Lund och ättehögen i Djurslöv i Tottarps socken, här es-

korterad av svarta hundar. Hothej tycks ha haft en viss faiblesse för backar och högar.

Hothej lever kvar i folkmålets "hotéja" med betydelsen föra oväsen, t ex "darr ble itt farlet hotéjane" och i uttrycket "han sor och dommedera såm de va Hothej säl. (upptecknat i Husie 1952).

Också en annan domare spökar på vägarna. Det är Joakim Ehrenbusch, också kallad "Ärenbussen", som till skillnad från Hothej är en historisk person. Ehrenbusch var först professor i grekiska i Lund och därefter häradshövding i Oxie, Skytts och Vemmenhögs härad. Han ägde Rydsgårds säteri och låg i strid med prästerna. Han vägrade betala tionde och gick aldrig i kyrkan. En gång när han en vinternatt åkte hem efter en middag hos generalguvernören i Malmö och tog en genväg över isen, brakade släden ner i en vak. Med hjälp av skaklarna lyckades han hålla sig flytande. I sin nöd bad han till Gud och lovade skänka två hemman till kyrkan, om han räddades. Ehrenbusch blev räddad, men när han kom hem och blev torr, tyckte han att det kunde räcka med ett hemman till kyrkan. Han avled 1699 och begrovs i Trelleborgs kyrka i det Ehrenbuschska gravkoret, där skaklarna som räddade hans liv står vid kistan. Men eftersom han brutit sitt löfte, fick han ingen ro i sin grav. Varje julnatt vid tolv

slaget sätter "Ärenbussen" skaklarna på kistan och spanner svarta hundar för. Därefter kör han i rasande fart mellan Trelleborgs kyrka och Rydsgård fram och tillbaka. Till Dalköpinge följer han vägen, men vid Gislöv vänder han av på den gamla vägen till Almaröds backar tvärt över längorna vid Gislövs boställe. Han har en timme på sig. Klockan ett måste han vara tillbaka i gravkoret, där han vilar till nästa julnatt.

Slutligen spökar på vägarna också den 1839 avlidne godsägaren Erland Bager på Snapparp i västra Kärrstorps socken utanför Svedala. Han åker när det är månsken efter hundar mellan Snapparp och Petersborg, den bagerska släktgården i Bunkeflo i Malmö. Vid ett besök på västra Kärrstorps kyrkogård hösten 1993 visade en nittioårig bybo Snapparps gravställe och berättade om spökskjutsen på folkmål: "Fårr många Harrans år sin va darr en gossegere po Snapparp, såmm hidde Bager. En tid ettor de han va dö, sprack gravstenen po tjårregåren, å ettor de spöja de po väjana åmm nättorna. Nårr de va månasjinn, tjörde Bager me honga imällom Snapparp å Malme".

Att ännu 1993 kunna uppteckna en levande berättelse ur de gamles föreställningsvärld är ett gott exempel på folktraditionens djupa rötter och livskraft.

